

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

ในอดีตก่อนที่จะมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครอบครัว วัด และชุมชน จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจะถ่ายทอด ความรู้ ค่านิยม และวิธีการดำรงชีวิตให้กับบุตรหลาน ซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นพ่อแม่ไปสู่ลูกหลาน ทำให้กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนมีการสืบทอด สะสม และพัฒนาองค์ความรู้ ทำให้ครอบครัว วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างใกล้ชิด ชุมชนในอดีตได้ทุ่มเท แรงกาย แรงใจ พลังศรัทธา และทรัพย์สินเงินทองจำนวนมากในการก่อสร้างและทำนุบำรุงวัด ให้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน ซึ่งถือได้ว่าวัดเป็นสถาบันทางการศึกษา ของชุมชนที่เกิดจากการร่วมมือกันของคนในชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของการศึกษา การจัดการศึกษา เป็นภาระหน้าที่ของชุมชนในฐานะที่เป็นผู้กำหนดเป้าหมาย กระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเนื้อหาสาระที่นำมาถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน การศึกษาของไทยในอดีตจึงเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและชุมชน

ต่อมาเมื่อการศึกษามีการขยายตัวและรัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น โดยเริ่มจัดการศึกษาตามระบบโรงเรียนและขยายตัวอย่างรวดเร็วส่งผลให้สถานภาพของชุมชน เปลี่ยนไปโดยเฉพาะการประกาศใช้ พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ที่กำหนด การศึกษาภาคบังคับ ให้เด็กอายุ 7 – 14 ปี บริบูรณ์ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็น จุดเปลี่ยนที่สำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้ชุมชนเริ่มสูญเสียสถานภาพในการจัดการศึกษา รัฐบาลกลาง อยู่ในฐานะผู้จัดการศึกษาของชาติ โดยมีชุมชนและประชาชนสนับสนุนและสละทุนทรัพย์เพื่อ สร้างโรงเรียนประชาบาลเหล่านั้น ในระยะแรกปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนยังมีไม่มากนัก เนื่องจากครูผู้สอนยังเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และโรงเรียนกับชุมชนมีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน จนกระทั่งประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ซึ่งเน้น การพัฒนาประเทศ ระบบการศึกษาที่นำเข้ามาจากภายนอกโรงเรียนแปลกแยกจากชุมชนมากขึ้น บทบาทที่ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจที่สำคัญ เปลี่ยนมาเป็นบทบาทเพียงการสนับสนุนส่งเสริม ทางด้านวัตถุเท่านั้น ความอ่อนแอของชุมชนประกอบกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ไม่ได้ คอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริงทำให้เกิดปัญหาด้านการมีส่วนร่วมระหว่าง ชุมชนกับโรงเรียนมากขึ้น (ศิริกาญจน์ โกศลรัตน์, 2542, หน้า 2-3)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีกฎหมายการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติ คือพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และนอกจากนี้ยังกำหนดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกระดับ การมีส่วนร่วมทั้งวางแผน ดำเนินการและรับผลในการรับผลและการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบในวงการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เพราะได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านเมืองโดยเฉพาะการเมือง การปกครองและการศึกษา

ผลจากการมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ตามมาตรา 43 บัญญัติว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน การจัดการศึกษา อบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (รัฐสภา, 2540, หน้า 15) ส่งผลให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และ พระราชบัญญัติการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ขึ้น จากข้อบัญญัติดังกล่าวนี้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 ที่บัญญัติไว้ว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ประการแรก คือเป็นศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ประการที่สอง ให้สังคมมีส่วนร่วม และในการจัดการศึกษา ประการที่สาม การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และในการจัดการศึกษาโดยให้สังคมมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษานั้นต้องมีการจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการ โดยยึดหลักการดังนี้ ประการแรก มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ ประการที่สอง มีการกระจายอำนาจไปยังเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประการที่สาม มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภทการศึกษา ประการที่สี่ มีหลักการการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรการศึกษา ประการที่ห้า ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และประการสุดท้าย การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น (สมนึก นนธิจันทร์, 2542, หน้า 4)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการศึกษาของประเทศที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 ได้บัญญัติสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ อย่างชัดเจน ในมาตรา 8 (2) ว่าการจัดการศึกษาให้ยึดหลักให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมาตรา 9 (6) กำหนดให้จัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการมี

ส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ด้านแนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 24 (6) ให้โรงเรียนและชุมชนมีการประสานความร่วมมือ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ มาตรา 29 ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชนด้านการบริหารการศึกษา มาตรา 40 ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่ กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา และมาตรา 57 กำหนดให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สาระสำคัญเกี่ยวกับการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติ การศึกษา พ.ศ. 2542 นั้นเป็นการเอื้อให้ทุกส่วนของสังคมได้มีโอกาสเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนา การศึกษา ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549 ที่กำหนดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา การศึกษาให้มีคุณภาพ สอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลและชุมชน การมีส่วนร่วม ระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษานั้นว่าเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นการจัดการศึกษา เพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นการจัดการศึกษาที่มีผู้เข้ารับการศึกษามากที่สุด เพราะเป็นทั้งการศึกษาภาคบังคับ และเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับเดียวที่รัฐกำหนดนโยบายให้เป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ทำให้ เด็กมีอายุอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับหรือการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโอกาส ได้เข้ารับการศึกษาใน ระบบโรงเรียนและมีโอกาสได้เข้ารับการศึกษาภาคกลางทางสังคมจากโรงเรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ในฐานะที่เป็นสมาชิกที่ดีและมีคุณค่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จะมีบทบัญญัติ สาระสำคัญเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษาให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติ ยังมีปัญหาหลายประการ ซึ่งสาเหตุเกิดจากการจัดการศึกษาภายใต้การดำเนินงานของรัฐในช่วงที่ ผ่านมาทำให้โครงสร้างทางการศึกษาของไทยขาดการยืดหยุ่น รัฐจัดการศึกษาแบบศูนย์รวมและ ระบบราชการได้มอบภาระหน้าที่หลักให้โรงเรียนเป็นผู้จัดการศึกษา ชุมชนจึงมีความรู้สึว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของโรงเรียนฝ่ายเดียว การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน จึงเป็น การเข้ามาเกี่ยวข้องและให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมบางกิจกรรมเท่านั้น การจัดการศึกษาใน ชุมชนจึงไม่สามารถสนองต่อความต้องการของชุมชนได้

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะให้โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมกันในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังที่กล่าวมา แต่ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาหลายประการ เช่น จากลักษณะของการจัดการศึกษาแบบศูนย์รวมและการแบ่งแยกหน้าที่กันในส่วนกลาง ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าการจัดการศึกษาในชุมชนเป็นของโรงเรียน โดยที่ระบบราชการได้มอบภาระหน้าที่ให้โรงเรียนเป็นฝ่ายจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษา จึงเกิดขึ้นในสภาพการณ์ที่โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา ส่วนชุมชนเป็นเสมือนบริบททางสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้ความร่วมมือและยินยอม ทำให้การศึกษาในชุมชนไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง และการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ยังเป็นเพียงนโยบายและแนวคิดที่กำหนดมาจากหน่วยเหนือ โดยการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาในลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการชี้แนะ การประชาสัมพันธ์ การปฏิบัติและการกระทำเพื่อให้โรงเรียนเกิดความต้องการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะตอบสนองต่อนโยบายการจัดการศึกษาโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่า การที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือให้ความร่วมมือกับกิจกรรมบางกิจกรรมของโรงเรียนเป็นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยทั้งที่ชุมชนและโรงเรียนยังขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น ทั้งชุมชนและโรงเรียนควรมีโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน บทบาท และความเข้าใจ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่าควรเป็นไปเช่นใด และเนื่องจากระบบการศึกษามีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลในชุมชนในบริบทอื่น ๆ ในสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของบริบททางสังคมเหล่านี้ด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ จนสามารถร่วมกันสร้างระบบการเรียนรู้ในชุมชนที่ยั่งยืน มีการสะสมและพัฒนาความรู้ในท้องถิ่นได้ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องทำความเข้าใจ และกำหนดทัศนคติที่มีต่อกันให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาเพราะชุมชนยังมีแนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน

การจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานถือว่ามีความสำคัญมาก รัฐต้องปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐาน รวมทั้งให้กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหารและจัดการภายในสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ในการจัดการศึกษาของชุมชน ในปัจจุบันชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่ควรระหว่างกันทั้งชุมชน โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้งตัวแทนเข้าร่วมเป็นกรรมการร่วมดำเนินการกับคณะครูและผู้บริหาร โรงเรียน

จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องเข้ามามีบทบาท ส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาที่พัฒนาคนให้มีคุณภาพ เต็มศักยภาพเป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุขในโลกยุคปัจจุบัน ที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร อย่างหลากหลาย เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องใช้แนวคิดและวิธีการจัดการศึกษาที่เป็น การศึกษาใหม่ให้สอดคล้องกันที่มุ่งให้ชุมชนในสังคมมีส่วนร่วม และรับผิดชอบการศึกษาที่เป็น การศึกษาตลอดชีวิตการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาเพื่อให้เกิดความคล่องตัว และสามารถ ตัดสินใจดำเนินการในขอบเขตที่รับผิดชอบ โดยโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัด กระทรวงศึกษาธิการที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ที่จัดการศึกษาให้กับพลเมืองของชาติในพื้นที่ต่างกัน โรงเรียนบางแห่ง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างได้ผล และประสบผลสำเร็จจนได้รับ รางวัล โรงเรียนดีเด่น เป็นที่นิยมของผู้ปกครองและนักเรียน จึงเป็นจุดสนใจที่ผู้วิจัยสนใจในการมี ส่วนร่วมของชุมชน ประกอบกับผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา มีความตระหนักและแนวคิดที่ จะให้ชุมชนได้ร่วมพัฒนาจัดการศึกษาอย่างได้ผล และประสบผลสำเร็จ กรณีศึกษา โรงเรียนดีเด่น ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงทำการวิจัยเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมา เป็นรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไข อันนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ต่อไป

โรงเรียนกันทรารมณ ได้จัดการเรียนรู้และการบริหารโรงเรียน โดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างชัดเจน โดยประกาศเป็นวิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียนว่า โรงเรียนกันทรารมณ จะมุ่งพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย โดยความร่วมมือของผู้ปกครองของ โรงเรียนและชุมชนด้วยระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้ง ส่งเสริมการจัดการศึกษา บนพื้นฐานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน (โรงเรียนกันทรารมณ, 2547, หน้า 1) นอกจากนั้นยังระบุในกลยุทธ์หลักของโรงเรียนในข้อที่ 5 ว่า โรงเรียนจะระดมสรรพกำลังสร้าง ภาติเครือข่ายอุปถัมภ์และผู้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา (โรงเรียนกันทรารมณ, 2547, หน้า 2) ซึ่งผลจากการบริหารจัดการที่นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานของโรงเรียนกันทรารมณทำให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ จนโรงเรียนได้รับการคัดเลือก เป็นโรงเรียนต้นแบบ โรงเรียนในฝัน ของกระทรวงศึกษาธิการ และยังได้รับการคัดเลือกเป็น โรงเรียนดีเด่นรับรางวัลพระราชทานประจำปีการศึกษา 2547 อีกด้วย ความสำเร็จของการศึกษา แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณ จังหวัดศรีสะเกษครั้งนี้จะเป็นนวัตกรรมทางการบริหารทางการศึกษาที่สำคัญของโรงเรียนและ นำไปขยายผลกับโรงเรียนอื่น ๆ ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งจะ

ช่วยให้ได้คำตอบหรือข้อค้นพบรูปแบบในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่นโรงเรียนก้นทรากรมน์ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่นโรงเรียนก้นทรากรมน์ จังหวัดศรีสะเกษ

คำถามในการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่นเป็นอย่างไร
2. เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น ทั้งที่ผู้มีส่วนร่วมน้อยและผู้มีส่วนร่วมน้อยประกอบด้วยเงื่อนไขอะไรบ้าง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

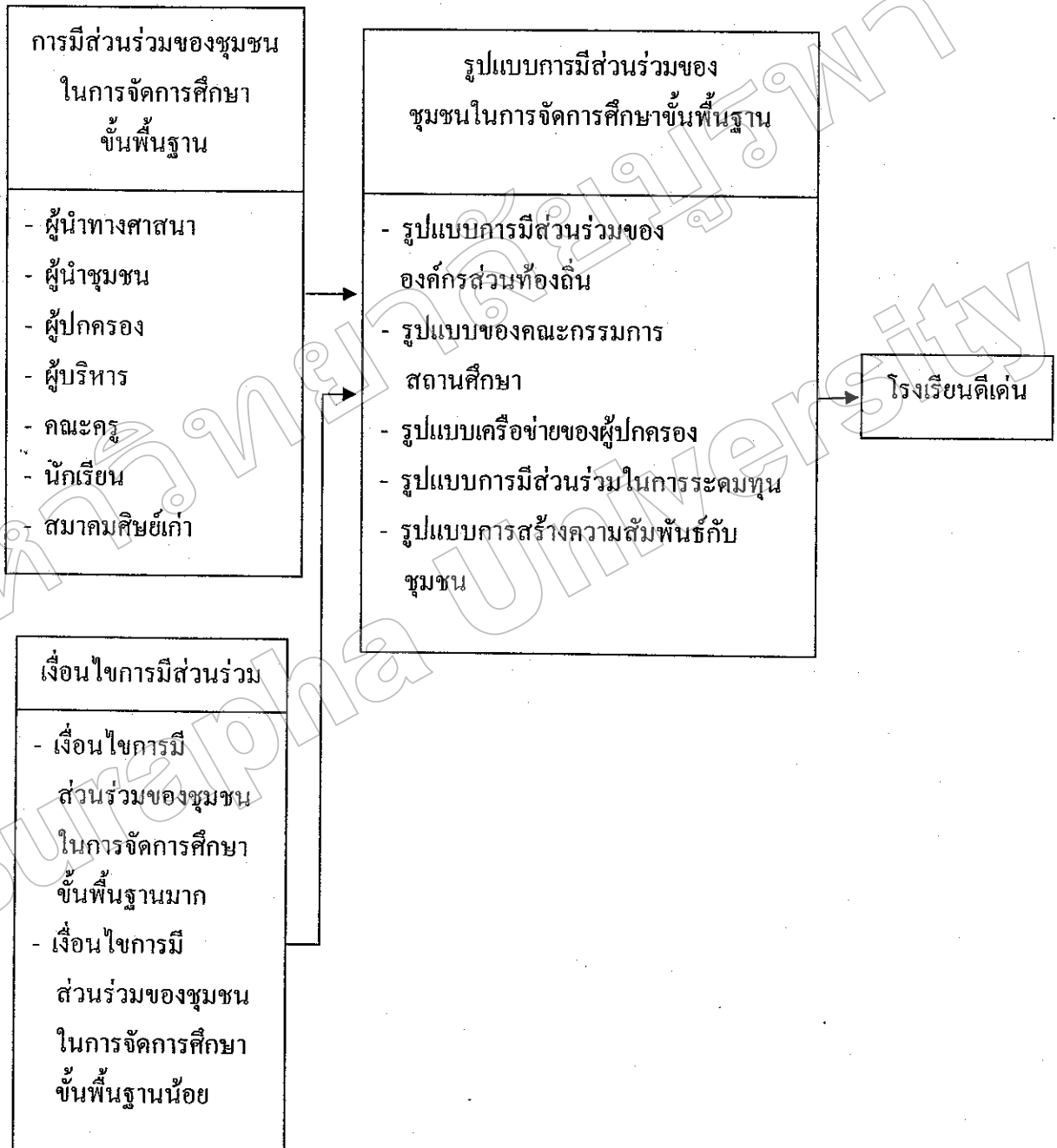
งานวิจัยเรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีศึกษาโรงเรียนดีเด่น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงรูปแบบและกระบวนการในการมีส่วนร่วมตลอดจนเงื่อนไขการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ในด้านการนำเอาผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางการประกอบการพิจารณา การบริหารโรงเรียนอย่างเหมาะสม อันจะส่งผล ไปสู่ความร่วมมือและความสำเร็จในการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นที่ยอมรับของผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายต่อไป

กรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัยก่อนการพัฒนา

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจนได้รับรางวัลดีเด่น เป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยเน้นการศึกษาถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวในสถานการณ์ที่ดำเนินอยู่ในชุมชน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลเพียงพอที่จะนำไปสู่การตอบปัญหาใน

การวิจัยที่ตั้งไว้คือ รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับรางวัลดีเด่นเป็นอย่างไร เจาะใจของการมีส่วนร่วมมีอะไรที่สนับสนุนส่งเสริมและอะไรที่เป็นอุปสรรค เพื่อที่จะนำคำตอบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ โดยใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาของชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและเหมาะสมกับบริบททางสังคมของชุมชนได้ เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่ถูกบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จึงยังมีคำถามที่จะต้องทำให้ชัดเจนขึ้นอีกหลายเรื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, หน้า 4-5) และ เอปสไตน์ และคณะ (Epstein et al., 1997, pp. 71-78) ได้เสนอทฤษฎีขอบเขตทับซ้อนของอิทธิพล (Overlapping Spheres of Influence Theory) ซึ่งให้เห็นว่าชุมชนเป็นเสมือนหุ้นส่วน (Partners) กับโรงเรียนในการจัดการศึกษาและพัฒนาเด็ก และยังได้เสนอโครงสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา แบบของเอปสไตน์ (Epstein's Framework of Types of Parent Involvement) (Epstein et al., 1997, pp. 71-73) ประกอบด้วย 1) การอบรมเลี้ยงดูในฐานะผู้ปกครอง (Parenting) เป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของครอบครัว (Basic Responsibilities of Families) 2) การติดต่อสื่อสาร (Communicating) เป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของโรงเรียน (Basic Responsibilities of Schools) ได้แก่ การติดต่อสื่อสารจากโรงเรียนสู่บ้าน (School to Home) และจากบ้านสู่โรงเรียน (Home to School) 3) การอาสาสมัคร (Volunteering) เป็นการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองที่โรงเรียนและเพื่อโรงเรียน (Involvement at and for the School) 4) การเรียนรู้ที่บ้าน (Learning at Home) เป็นการจัดสภาพแวดล้อมที่บ้านให้ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ 5) การตัดสินใจ (Decisionmaking) เป็นการมีส่วนร่วมหรือการเป็นผู้นำในองค์กรต่าง ๆ ในการตัดสินใจ เช่น สมาคม ผู้ปกครอง ผู้นำองค์กรส่วนท้องถิ่นและครู 6) การร่วมมือกับชุมชน (Collaborating with Community) เป็นการเชื่อมโยงชุมชนให้มาช่วยเหลือ โรงเรียน นักเรียน หรือ การเชื่อมโยงโรงเรียนให้ไปช่วยเหลือชุมชนเพราะปัจจุบันเป็นการทำงานแบบคนเดียว (One Man Show) ได้ถูกเลิกไปหมดแล้ว การทำงานเป็นหมู่คณะกำลังเข้ามาแทนที่ การร่วมมือประสานงานจึงเป็นอาวุธที่สำคัญของนักบริหาร (ปรีชา คัมภีร์ปรกรณ์ และวิจิตร ศรีธำณ, 2536, หน้า 1286-1287) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 29 กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน ฯลฯ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน และมาตรา 58 (2) ยังกำหนดให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structure Functional Theory) ที่ว่าสังคมประกอบด้วยระบบย่อย ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระบบต่าง ๆ

เหล่านี้ต้องร่วมมือกันเพื่อรักษาสมดุล ของสังคม และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือนี้ต่อไปจะเป็นหน้าที่ (Function) และ โครงสร้าง (Structure) ของแต่ละระบบย่อยนั้น ๆ เพื่อความอยู่รอดของทุกระบบในสังคม ดังกรอบความคิดที่นำเสนอนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัย

จากกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัยดังกล่าว เพื่อให้ได้ข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด ผู้วิจัยจึงศึกษาจากชุมชนที่เป็นบริบทของโรงเรียนดีเด่นตามประเด็นปัญหาในการวิจัย และแนวทางวิจัยที่กำหนดโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ที่ศึกษา คือโรงเรียนก้นทรากรมน์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 1 ซึ่งเป็นโรงเรียนดีเด่นที่ได้รับการยอมรับทั้งจากชุมชน และทางราชการ เป็นโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นโรงเรียนต้นแบบของโรงเรียนในฝัน และเป็นโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนที่ได้รับรางวัลพระราชทาน เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานรวมทั้งศึกษาเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมาเป็นรูปแบบตัวอย่างและแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไข อันนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาการศึกษาและประเทศชาติต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมายถึง ความเกี่ยวข้องสมาชิกในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในลักษณะการมีส่วนร่วมที่มาจากทุกฝ่ายคือ ในด้านปริมาณจะต้องมีประชาชนและภาคอื่น ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในส่วนบุคคลและกลุ่มในด้านคุณภาพคือ มีส่วนร่วมทั้งการร่วมคิด ร่วมเสนอแนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมการเลือกสรรร่วมดำเนินการบนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน

2. โรงเรียนดีเด่น หมายถึง โรงเรียนก้นทรากรมน์ สำนักเขตการศึกษาพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษเขต 1 ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการจัดการศึกษาจนบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งผลสำเร็จนั้นต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ นโยบาย และเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ส่งผลกระทบลึงคุณภาพนักเรียน ใช้หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เน้นการทำงานเป็นระบบเกิดประโยชน์ในวงกว้าง ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เกิดความภาคภูมิใจยึดเป้าหมายความสำเร็จของงานร่วมกัน และเป็นโรงเรียนที่มีคุณสมบัติดังนี้ คือ

- 2.1 โรงเรียนที่เปิดสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2.2 เป็นโรงเรียนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพการศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา
- 2.3 เป็นโรงเรียนที่ได้รับรางวัลพระราชทาน
- 2.4 เป็นโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนต้นแบบของกระทรวงศึกษาธิการ
- 2.5 เป็นโรงเรียนที่ได้รับการยอมรับของชุมชน

3. ชุมชน หมายถึง ความเป็นสมาชิกที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ช่วยสถานศึกษา ครูผู้สอน ประชาชน นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. รูปแบบการมีส่วนร่วม หมายถึง กรอบความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ ปรากฏการณ์ที่เป็นหลักการ เพื่อนำมาใช้ในการบรรยายคุณลักษณะของปรากฏการณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน